

OTDK DOLGOZAT

2024

KISVÁRDAI KÖZMŰVELŐDÉS A RENDSZERVÁLTOZÁS KORÁBAN

Szerző:

Horváth Zoltán

II. éves közösségsszervező hallgató

Témavezető:

Dr. Drabancz M. Róbert

Főiskolai docens

Nyíregyháza
2024

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
1. Kisvárdai a rendszerváltozás korában (1985-1994)	5
1.1 Várdai István Városi Könyvtár	5
1.2 Rétközi Múzeum	6
1.3 Kisvárdai Várszínház és Művészetek Háza	9
1.4 Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválja	12
Interjú elemzés	19
Felhasznált Irodalom	23
Ábrajegyzék	24

BEVEZETÉS

„Végtelenségig befogadónak kell lenni. A hagyományt pedig mindig újra és újra kell értelmezni, és közben úgy fogalmazzuk újra önmagunkat, hogy beengedjük a világ izgalmas színházi alkotóit, műveit, produkcióit.”

Vidnyánszki Attila

Minden várost és annak történelmét meghatározzák a településen megtalálható közösségi és közművelődési intézmények, ahol a civil lakosság mélyebben megismerkedhet kultúrájával, elmerülhet annak mélységeiben, ezáltal megismerve a közösséget, a közösségben elfoglalt helyét és önmagát. Nincs ez máshogy Kisvárdai város esetében sem. A színes és különleges történelemmel rendelkező város Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében található a megyeszékhelytől, Nyíregyházától 50 kilométerre észak, észak keleti irányban.

Munkámban egyik fő motivációm, az hogy személyes kötődésem is van Kisvárdához. A település kórházában születtem, valamint középfokú tanulmányaimat is a város egyik kiemelkedő gimnáziumában tölthettem el, ami a városi könyvtár és a művészetek háza mellett található körülbelül 50 méterre.

Dolgozatomban bemutatom a Kisvárdai közművelődés fontosabb helyszínei, mint a városi könyvtárat, a Várszínház és Művészetek Házát és a Rétközi múzeumot. Valamint foglalkozni kívánok egy helyi különlegességgel az in már 35 éves Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiváljával, ami a trianonin békediktátumban elcsatolt magyar kisebbségek által fenttartott és üzemeltetett színházak gyűjtőtégelye.

Kutatásom során kérdéseket szeretnék feltenni ezzel az időszakkal kapcsolatban. Mint például, milyen szerepe volt a kisvárdai kulturális intézményeknek a helyi rendszerváltásban? A város kulturális szakemberei mennyire voltak elkötelezettek a változtatásban? A rendszerváltozás mennyire forgatta fel, változtatta meg a helyi kulturális életet?

Kérdéseimhez a válaszokat első sorban az ezzel az időszakkal foglalkozó szakirodalmak vizsgálatával keresem. Másodsorban egy előre összeállított kérdésekkel készült interjút készítettem, Néző Istvánnal a Várdai István Városi Könyvtár helytörténész könyvtárosával, aki elhivatott kutatója a kisvárdai helytörténetnek, emelt az általam vizsgált időszakban maga is tanúja volt a megtörtént eseményeknek.

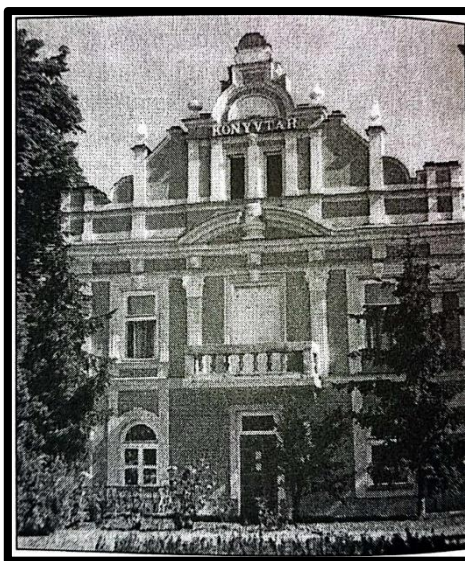
1. KISVÁRDA A RENDSZERVÁLTOZÁS KORÁBAN (1985-1994)

1.1 Várdai István Városi Könyvtár

A hetvenes és nyolcvanas években több bővítésen is átesett a könyvtár. Új raktárhelységet kapott 1979-ben, ami a belvíz következtében megsüllyedt, később ezt 1982 újjáépítették, de ezt 1987-ben le kellett bontani mivel életveszélyesé vált¹.

A könyvtári könyveket a helyhiány miatt és a magas kötetszám miatt több részre osztották. Egyik részét a pincébe helyezték el, egy másik részét pedig egy bérelt raktárban tárolták. Az idő előre haladtával 1985-ben megkezdte a munkát a könyvtár zenei részlege amiben 2320 db hangzó dokumentum állt rendelkezésre. Ami annak köszönhető, hogy már a korábbi évekből a könyvtár dolgozói elkezdtek egyre több hanglemezt vásárolni 1987-ben a gyermekrészleg státusza megnőtt, a könyvtár által felajánlott szolgáltatásokra irányuló magas kereslet azt hozta magával, hogy 1988-ban egy helyismereti és feldolgozó könyvtáros csatlakozott a könyvtári dolgozók állományához. 1989-ben megszüntették a könyvtár járási funkcióját. De könyvtári épületet kikezdte az idő, kinőtte a forgalom. 1985-ben közel 96.000 dokumentum várta a 3.711 olvasót. A városi tanács egy, a település főterén álló épületet felújíttatott és ebbe az 1089 m² területű épületbe költözött át a könyvtár, s nyílt meg 1990 decemberében.²Sajnos, a jelenben is az idő múlásával a helyhiány a hatalmas katalógus mérete miatt, egy meghatározó probléma a könyvtár életében.

1. ábra
Az új épület

¹ (Néző, A Kisvárdai Városi Könyvtár története)

² (Néző, Várdai István Könyvtár)

A könyvtárban 1990-ben már 11 fő fogadta a könyvtár szolgáltatásait igénybevevő látogatókat. Azonban az ebben az évben megtörtént helyhatósági választások után a megterhelő gazdasági helyzetben az önkormányzatok cserbenhagyták a könyvtárakat és ezen az 1997. évi CXL törvény sem tudott segíteni. Emellett az infláció hatására a könyvek árai is elkezdtek fölfelé csúszni. A felújított Ipar és Kereskedelmi Bank épületébe költöző könyvtár szerencsésnek mondhatta magát, az új épületért cserébe sajnos új igényekkel nem léphetett fel a könyvtár az önkormányzat irányába. Idővel az is kiderült, hogy az új helyszín egyáltalán nem alkalmas a könyvtári feladatok kiszolgálásához, ráadásul a gyermekkönyvtári résznek sem volt elég hely az épületben, így azt egy sötét raktárnak szánt helységben helyezték el.³

1992-ben Újlaky Józsefnét, aki 24 éven át jó gazdája volt a könyvtárnak nyugdíjazták, helyére Szivák Gábor került, akinek a vezetése alatt elkezdődött az informatikai fölzárkóztatása. Ami azt jelentette, hogy számítógépeket telepítettek a könyvtárba, 1992-ben 3124 darab után leállt a hanglemezek gyűjtése, mert ennek szerepét átvette a CD lemez. 1994-től CD-ROM mellett videokazettát is gyűjtött a könyvtár, valamint később 1997-ben a könyvtár látogatóinak számára elérhetővé vált az internet.⁴

1.2 Rétközi Múzeum

A Zsinagóga felújítási munkálatai 1983-ig tartottak. Az átadás időpontja többször is csúszott ez idő alatt, de 1983. október 16-án megtörtént az átadás Hincz Gyula grafikáival. Az átadás utáni évek hatalmas megpróbáltatásokat hoztak magukkal a múzeum életében. A rendkívül hideg tél hatására az egytelen fűtőtesttel felszerelt irodát sem lehetett használni. A teremőrök szobája nem volt fűthető így ők a WC fűtött előterében tartózkodtak. Az elektromos hálózat használhatatlan volt, emellett az épületben nem volt bekötve a telefon, a festett plafonról nagy darabokban dobálta le magáról a festéket, azonfelül átszivárgó csapadékvíz óriási foltokat rajzolt a falakra. A bejárat felett világítás sem volt, de még egy tábla, se ami jelezte volna, hogy ez az épület lenne a Rétközi Múzeum épülete, ezek mellett 1985 tavaszán ellepte a környéket a szemét és a gaz. Az eltelt idő során a Vármúzeum veszített a jelentőségéből, a két múzeum épület meglétét egy költségvetésből nem lehetett fentartani.⁵

„Mindent összevetve: a múzeum új épülete félkész termék, s mérhetetlenül sok feladattal terhelt. De végtére is a megoldásra kaptam felhatalmazást.”⁶

Az átadás utáni évek hatalmas megpróbáltatásokat hoztak magukkal a múzeum életében. A rendkívül hideg tél hatására az egytelen fűtőtesttel felszerelt irodát sem lehetett

³ (Néző, A Kisvárdai Városi Könyvtár története)

⁴ (Néző, A Kisvárdai Városi Könyvtár története)

⁵ (Fehérvári)

⁶ (Fehérvári, old.: 23)

használni. A teremörök szobája nem volt fűthető így ők a WC fűtött előterében tartózkodtak. Az elektromos hálózat használhatatlan volt, emellett az épületben nem volt bekötve a telefon, a festett plafonról nagy darabokban dobálta le magáról a festéket, azonfelül átszivárgó csapadékvíz óriási foltokat rajzolt a falakra. A bejárat felett világítás sem volt, de még egy tábla, se ami jelezte volna, hogy ez az épület lenne a Rétközi Múzeum épülete, ezek mellett 1985 tavaszán ellepte a környéket a szemét és a gaz.⁷

„Mindent összevetve: a múzeum új épülete félkész termék, s mérhetetlenül sok feladattal terhelt. De végtére is a megoldásra kaptam felhatalmazást.”⁸

1986 kedvező évként indult. Több próbálkozás után sikerült a karbantartói pozícióra egy ember találni, aki nem volt más, mint Takács Istvánt. Az ő személyének munkája áldásként érte a múzeumot. Eredeti foglalkozása bútorasztalos volt, amihez mesterien értett. Így a raktárakban álló bútorok egy hozzáértő mesterember kezei alá kerülhettek és munkájának köszönhetően újra régi fényükben pompázhattak. A karbantartó személye mellett egy újabb napi 4 órában bejelentett munkatárs föl vételére is lehetőség akadt. Nem volt kérdés, hogy ezt az állást kinek kell betöltenie, ez a személy nem volt más, mint Makay László, aki hatalmas szerepet játszott abban, hogy létrejöhessen a múzeum. Szerencsére rövid gondolkodás után elfogadta az ajánlatot.⁹

Az 1987-es év egy kiegyensúlyozott év volt a múzeum életében. A kiállítások mellett sikerült egy gazdag közművelődési programot a nyilvánosság elé tárni. Perjés István múzeumpedagógusi minőségben kiemelkedő volt, közös munkával és az általa létrehozott Ifjúsági Baráti Kör által létrejött egy vasúttörténeti kiállítás és még hasonló események.¹⁰

Azonban az 1987-es év legnagyobb eseménye és egyben legmerészebb vállalása egy festett pitvaros ajaki ház volt, amelyet özv. Hasulyó Mihályné ajaki asszony készített lánya segítségével. Mivel ilyen festett pitvaros házzal nem lehetett találkozni sehol ajakon, ez volt az egyetlen. Mivel a kor szociális változási elemészették a hagyományokat így történhetett meg, hogy egy ilyen pótolhatatlan néprajzi látványosság maradt fent. Ez a projekt azért is volt merész vállalás, hogy hogyan lehet kivitelezni az „épület az épületben”. Az építési munkálatok a legnagyobb rendben haladtak, egyetlen gond az volt, hogy ezen kívül is a múzeumnak raktározási gondjai voltak, ami ezzel csak növekedett. Ám ez a projekt új kiállítások

⁷ (Fehérvári)

⁸ (Fehérvári, old.: 23)

⁹ (Fehérvári)

¹⁰ (Fehérvári)

létrehozását is inspirálta, ami ilyen volt az egy működő kovácsműhely, ami 1988 októberére készült el, amit később követett egy szövőház is.¹¹

2. ábra

A kovácsműhely átadása (1988. október 26.), beszédet mond Fehérvári Béla múzeumigazgató

1988 egy felejthetetlen év a múzeum életében. Olyan hibák mutatkoztak meg, amik az 1983-as megnyitó előtti felújítás számlájára írhatók. A múzeum helységeit előtötte a szennyvíz. Hosszas és kitartó nyomozás vette kezdetét a kivitelezőt nem bocsátott rendelkezésre se tervrajzot se költségvetést. Egy régi munkás segítségével tudták meg, hogy a szennyvízelvezetőt a munka során, egyszerűen földdel betemették és az idő gondjaira bízták ezt a problémát. Szerencsére ezek után a múzeumot rákötötték a helyi hálózatra. Ezen esemény hatására a múzeum vezetése napirendi pontra tűzte a többi probléma felszámolását is. Az irodai padlót kicserélték, ami ugyan is 5 év alatt porrá lett. Mindössze a szőnyeg tartotta egyben a parkettát, ami építési hulladékból állt. Azonban a költségek csak a parketta anyagát fedezték, már a megfelelő munkát elvégző munkásokra nem volt keret. Így a múzeum saját dolgozóinak saját kezükkel kellett a munkákat elvégezni április 1.-től május 8.-ig az első kiállítás megnyitásáig. A munkálatok során kialakításra került a földszinten egy feldolgozó szoba és egy műhely, az emelti 8 méter magas néprajzi rajtárból két dolgozószobát sikerült kialakítani. De a múzeum dolgozói itt nem álltak meg. A félbehagyott zuhanyzót egy melegvíztartály felszerelésével használhatóvá tették, elkészült egy zárható és fűthető teremőri fülke, ami később fennakadásokat hozott a múzeum és a városi tanács között. Ezek mellett létesült még egy fotólabor is a kutatószobában, egy határjelző- szemétfelfogó kerítés a múzeum körül, amit egy év múlva úgy elloptak, mint ha ott sem lett volna. Végül ipari alpinisták lemosták az ablakokat és lefestették a tetőt, és megkoronázva az egészet felhelyeztek egy külső feliratot a múzeumra

¹¹ (Fehérvári)

A megpróbáltatások mellett azonban 1988-as év szakmai és fejlesztési szempontból egy sikeres évnek tekinthető.¹²

„Az új. a volt zsinagóga épületében megnyílt intézmény valamennyi gondja a már hosszú múzeumi gyakorlattal rendelkező Fehérvári Bélára hárult. Neki kellett az új állandó kiállításokat megrendeznie, életet lehelni az évszázados falakba.”¹³

A következő évek politikai, közéleti hatásaként a múzeum anyagi gondokkal küzdött. Ezt megoldani a vezetőség természettudományos gyűjtő és feldolgozó programmal próbálkozott, ami nem hozta meg a kívánt eredményeket. A múzeum megjelentette Takács Péter: Parasztvallomások a kisvárdai járásból. 1772 című munkáját, valamint Diószegi Balázs Munkácsi-díjas festőművész, és a nyíregyházi Képzőművészeti Népiskola alapítótanára volt a múzeumnak ajándékozta 52 alkotását, aminek értéke 700000 forint volt.¹⁴

1990-ben nem várt kiadásként a múzeumnak ki kellett költöztetnie a teremőrfülkét a múzeumból. Ami egy nem várt múzeumlátogatás eredménye volt. Ugyan is Kisvárdai izraelita testvérvárosának Karmielnek delegációja kifogásolta a teremőrfülkét a zsinagóga előcsarnoka, ami egy állítólagos megállapodás értelmében megmaradt szakrális térként. 1991-ben a múzeum épülete megkapta a műemlékvédelmi besorolást. 1992-ben két neves és ígéretes kiállítást tudott a múzeum bemutatni a nagyközönségnek. Az egyik a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum népi öltözetes babakiállítás, a másik pedig Müller László Izraelben készült fotókiállítás. Perjés István múzeumpedagógust, Nagypál Béla követte ebben a pozícióban, aki gimnáziumi diákjai segítségével létrehozott egy személetes, elsőrangú kiállítást az emberi őstörténetről és fejlődésről.¹⁵

1.3 Kisvárdai Várszínház és Művészetek Háza

„A Kisvárdai Várszínház és Művészetek Háza mai épületét 1979. november 01-én adták át a nagyközönségnek. Az épület jelentőségéhez, küldetéséhez méltóan dr. Molnár Ferenc a Művelődési Minisztérium államtitkára adta át a Városi Tanács elnökén, Tóth Lászlón és Pribula László igazgatón keresztül a város lakosságának használatára.”¹⁶

Az új művelődési ház körül nagy volt a kíváncsiság. Rengeteg ember megfordult az új épület körül és az új épületben is egyaránt. Elmondható, hogy egy új, befogadó otthonná vált a művelődési ház a klubok, művelődési közösségek, hobby és baráti körök számára.¹⁷

¹² (Fehérvári)

¹³ (Németh, old.: 30)

¹⁴ (Fehérvári)

¹⁵ (Fehérvári)

¹⁶ (A Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválja Történelem)

¹⁷ (A Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválja Történelem)

Az 1980-óta üzemelő kisvárdai Várszínház hivatalosan intézményi jogkörét 1983-ban jegyezték be 1991-től a helyi önkormányzat támogatásával 1993-ig önálló művészeti intézményként működött.¹⁸

3. ábra
A művelődési ház eredeti színpada és nézőtere
Forrás: Kisvárdai város honlapja

Még 1990 a Nemzeti Örökség Bizottsága a kisvárdai várat a Nemzeti Örökség részévé nyilvánította ez annak volt köszönhető, hogy ez a nevezetesség az, amit minden ide látogató megtekint valamint az országos túra vonalaknak is az egyik fontos része ezáltal turisztikailag jelentős szerepet tölt be.¹⁹

Kisvárdai város önkormányzata a Várszínház és művészetek házát 1994. január 1.-én alapította a Kisvárdai Várszínház és a Városi Művelődési központ egyesítésével.²⁰

A 1980-as évek elején sok olyan kezdeményezés indult a Művelődési ház körül, ami az évek során részesévé vált a kisvárdai közművelődés nagy eseményeinek. Mint a Pedagógus Művészeti hetek, Űrhajózási és Csillagászati napok, valamint a Beat-Pop-Rock fesztivál, ami augusztus 20. tiszteletére rendeztek megyei szinten és még a Magyar Rádió Könnyűzenei Főosztályának és az Országos Szórakoztatózenei Központ a védnökségét is élvezte.²¹

Még a nyolcvanas évek derekán Halasi Imre rendező és Pribula László igazgató kezdeményezésére helyi vállalkozásként indult a Várszínházi Esték című program, ami később országos hírű szabadtéri színházzá fejlődött bont a meghívott társulatok nagyon színvonalas szórakoztató előadást mutattak be a várszínház saját társulata mellett, amely ebben az időszakban Mikó István köré szerveződött. Már a kilencvenes években a rendszerváltozás után nem volt arra példa, hogy ne legyen a határon túli magyar színházak által készített előadás a színpadon. Ezeket az előadásokat a Magyar televízió és a Duna televízió is közvetítette, felvételt készített az előadásról, előadásokról.²²

¹⁸ (Kisvárdai Várszínház)

¹⁹ (A Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválja Történelem)

²⁰ (Kisvárdai Város Honlapja)

²¹ (A Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválja Történelem)

²² (A Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválja Történelem)

A várszínházi estéken bemutatót vendég színészek szereplésével létrejövő színházi ősbemutatók azért volt fontos mert a munkahelyi kollektívák, szövetkezetek által megvásárolt és a munkásosztálynak kiosztott színházi jegyek nem kerültek felhasználásra, sőt még a városi értelmiség sem tolakodott a kisvárdai előadások nézőterén. Voltak olyan ötletek és elképzelések miszerint az segítene a legjobban, ha létrejönne a városban egy közművelődési társaság, amely anyagilag tudná finanszírozni a nívósabb színházi produkciókat a kisvárdai színpadon. ez később meg is valósult a közművelődési társaság százezer forinttal segítette a színházi vállalkozást.²³

Később az évek során az ország minden tájáról érkező színészekkel megalakult a kisvárdai várszínház társulata, aminek tagjai voltak Kovács Nóra Vígszínház színésznője, Tahi József népszínház színésze, Mikó István Thália színház színésze, Barbinek Péter Csokonai színház később őstől már a nyíregyházi Móricz Zsigmond színház tagja. A társulat vezetője Halasi Imre volt a Mikroszkóp Színpad és a Szegedi Nemzeti Színház rendezője ezt a társulatot egészítette még ki egy díszlettervező és két zenész. 1985 júliusában Nyerges András: *Az Ördög Győz Mindent Szégyenleni* című történelmi játékát a Várszínház és a Móricz Zsigmond Színház közös produkciójaként léphetett a publikum elé míg később a Várszínház önálló előadásként mutatta be a közönségnek Kisfaludy Károly: *Pártütők* című vígjátékát július 26-27-28-án. Egy évvel később már a Népszínház március 4-én országos premiert tartott Kisvárdán Rossini: *Elcserélt Szeretők* című zenés komédiáját adták elő, majd nyáron július 10-én *Síp a Tökre* című Tömöry Péter által írt hasonló műfajú darabját mutatta be a Várszínház társulata. Az egyik főszerepre sikerült rávenni Szabó Gyulát a szereplésre, mellette a kisvárdai gyökerekkel rendelkező Mikó István szerepelt Barbinek Péterrel, Vándor Évával, Kovács Nórával, Tahi Józseffel, Cseke Péterrel és nem utolsó sorban Nemcsák Károllyal. 1987-ben már 2 darabot vittek színpadra a színház társulatának önálló bemutatója Móricz Zsigmond-Mikó István: *Sári Bírója* volt a zenét az előadáshoz a Pastoral együttes szolgáltatta. A következő években egy nagyobb igény lett arra, hogy a zenés darabokat jóval modernebb változatát mutathassák meg a nézőközönségnek ilyen volt 1986-ban a *Hair* 1987-ben a *Sztárcsinálók* majd 1988-ban a *Godspell* című musical. Év végén a Várszínház művészeti tanácsa már Budapesten tárgyalt, hogy olyan nemzetiségi színházi találkozót szeretnének szervezni, ahol a trianoni békediktátum elszakított területek magyar színházai és színészei találkoznának és vendégeskednének. Ez azonban akkor még nem valósulhatott meg, de később majd 1989-es évben a változó politikai helyzetben a rendszerváltás hajnalán jöhetett el az a pillanat, hogy ez a találkozó létrejöjjön.²⁴

²³ (Néző, Színházak és színészek Kisvárdán a kezdetektől 1989-ig)

²⁴ (Néző, Színházak és színészek Kisvárdán a kezdetektől 1989-ig)

A művészeti csoportok sorra nyerték el a megyei, országos minősítő- és egyéb versenyek díjait. A pedagógus vegyeskar Fehér Ottó vezetésével 1980-ban ünnepelte 30. évfordulóját, amely alkalmából nagyszabású énekkari találkozót rendeztek. Az országos sikereket elért Petró Márta vezette, az 1. sz. Általános Iskolával közösen működtetett városi gyermekkórus „Év Kórusa” címet is nyert, és több rádiófelvételt is készítettek velük. A Bessenyei György Gimnázium vegyeskarából (Dérné Oláh Enikő irányításával) alakult meg a Melotórium nevet viselő 40-50 fős leánykórust (Somorjai G. Lehel vezetésével) a korosztály egyik legtehetségesebb énekkaraként tartották számon. Még 1992-ben megalakult a MISTRAL Mazsorettcsoport, amely mai napig nagy népszerűségnek örvend külföldi és belföldi rendezvények visszatérő fellépője és szakmailag az országos élvonalban található²⁵

A kilencvenes évek hajnalán egy fiatal zenét szerető orvos dr. Péter Csaba és társai szerepeltek egy jótékonyági orvos-jogász bálon, ahol nagy sikerrel tudták előadni a produkciójukat. Később ez a csapat formálódott az idők során és létrejött a DoktoRock színitársulat. A színi társulat nagy szeretettel adott és ad elő színházi és zenés darabokat és nagy a musicalek és a rockoperák iránti lelkesedés. Az idők során a kisvárdai közönség a szívébe zárta ezt a csoportot hiszen munkájuk közben mindig megpróbálják a legtöbbet nyújtani a színpadon ezzel örömet szerezve maguknak és a közönségüknek. 1993. december 15-én volt az első nagy előadás, amit a csapat előadott, ami nem más volt, mint Szörényi Levente és Bródy János István a királya. Ezen első nagy, nyilvános színpadi bemutató után az elkövetkező években is folytatódott a bemutatók sorozata és a helyi színészek mellett a színpadon még fellépett a társulattal olyan országos hírnévű színművészek, mint Sasvári Sándor, Kalapács József, Vikidál Gyula, Csengeri Ottília és Nagy Anikó Jászai Mari díjas színművész.²⁶

„Nem túlzó tehát, ha kijelentjük: a Várszínház és Művészetek háza, a tevékenységét segítő könyvtárral és múzeummal, valamint az iskolákkal együtt a kultúra fellegvárának tekinthető. Az egyetemes magyar kultúra közvetítésében pedig hatása kitapintható a város határain túl is. Ahogyan ez el is várható egy olyan város intézményétől, amely város szerves fejlődésen át jutott oda, ahová kellett jusson: lett a rétközi, szabolcsi vidék gazdagsági, kulturális centruma”²⁷

1.4 Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválja

„Programjai sorából kiemelkedő jelentőségű a Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja, melyet 1989-ben rendeztek meg először és, azóta minden évben sor kerül rá. A

²⁵ (A Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválja Történelem)

²⁶ (Vincze)

²⁷ (Bábás, old.: 4)

magyar színházművészet eme kiemelkedő eseményén, valamennyi határon túli magyar nyelvű kőszínház részt vesz Erdélyből, Szlovákiából, Szerbiából, Ukrajnából... A fesztivál 10 napja alatt kb. 40 produkciót mutatnak be a társulatok, melyek döntő többsége a Művészetek Házában zajlik.”²⁸

A fesztivál története 1989-ben kezdődik Kisvárdán. A városban ezelőtt is működött

4. ábra
Az első színházi fesztivál műsorfüzet

színház nyáron tartottak színházi előadásokat is tartottak a vár tövében. Kisvárdai fekvése egy fontos tényező volt a fesztivál életében. Hiszen a város relatíve közel volt a szovjet-román-csehszlovák határhoz. Pribula László a város művelődési házának igazgatója volt ekkor, egy lelkes népművelő szakember, aki szíven viselte a kultúrát. Ő játszott el a gondolattal, hogy a megváltozott politikai helyzetet kihasználva, hogyan is lehetne létrehozni egy olyan eseményt, ami felkarolja a magyarok ügyét és ennek létrehozásában nagy segítség a földrajzi adottságok.

²⁹Később a támogatás megjelent a különböző oldalakról. A külügyminisztérium támogatásáról biztosította a szervezőket, Horn Gyula még pénzzel is megtámogatta a fesztivál beindítását. Később csatlakozott még a Művelődési Minisztérium, a Magyar Színházi Intézet, a Magyar Színházművészek Szövetsége, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tanács.³⁰

„Az I. Nemzetiségi Színházi találkozón az erdélyi magyar színházak még nem vehettek részt; Kárpátalján nem létezett hivatásos magyar társulat. Ekképpen az ungvári lézerszínház, illetve egy csehszlovákiai és egy jugoszláviai magyar együttes tartott előadást. Az eseményhez

²⁸ (Várszínház és Művészetek Háza)

²⁹ (Darvay Nagy)

³⁰ (Lábiscsák)

kapcsolódó színházi és történettudományi tanácskozás előadói és vendégei pedig felkarolták a kezdeményezést.”³¹

A kilenc meghívottból csupán három jött el a megnyitóra. De az előadások célja nem csak a „színházcsinálás” volt és a szórakoztatás, hanem egy párbeszéd elindítása.³²

1990-ben hiába annak, hogy a programot vasárnap délutánra időzítették nem sokan mentek el. Az újvidékiek játékára és a többi társulat saját játékára nagyon kevés néző ült be a nézőtérbe. De a szervezők gondoltak erre a helyzetre, így inkább a meghívott vendégek találkozásainak lebonyolítására koncentráltak. Pár politikust és színházi embert leszámítva senki nem volt kíváncsi a fesztiválra. A média távol maradt, Tőkés László aki az esemény fővédnöke nem tudott személyesen Kisvárdára látogatni, és a kormányzati részről sem jelenet meg az illetékes miniszter. Csúpan egy távirít érkezett a szervezőkhöz melyben távolmaradásuk okát közölték. De az időjárás sem kedvezett a szervezőknek, a szabadtári előadásokat este már nem tudták megtartani az esőzés miatt, így a művelősei házba folytatódtak az előadások, aminek a színpada nem volt a legmegfelelőbb erre az eseményre.³³

De mindezek ellenére az rossz időjárás és az érdeklődők hiánya miatt, a fellépő színházi művészek egy életre szóló élmént szereztek. Emellett egy beszélgetés már szimpozion indult, amiben a határontúliak megfogalmazták, hogy mit is szeretnének és mit várnak el az anyaországtól, a szakmai szervezőktől, egymástól. Valamint nem elhanyagolva saját részüket felajánlották saját munkájukat és támogatásukat, az elkövetkezendő közös sikerekért.³⁴

1991-ben a X. Országos Színházi Találkozó 4 nappal a kisvárdai fesztivál megnyitása előtt fejeződött be. Ez nem tetszett a résztvevőknek, mert fel szerettek volna lépni az országos találkozón, hogy így még egészebbé váljon az összmagyar színházi élet és nem esett jól, hogy az időpontok egyeztetésénél nem kérdezték meg őket. Ezek után viszont a sajtóban „gettófesztiválnak” nevezték az eseményt, mivel eddig nem sok szakmabeli fordult meg a fesztivál körül.³⁵

Kötő József 2015-ben elhunyt dramaturg ezzel kapcsolatban így fogalmazott: „*A kisebbségi lét nem válhat mártírszereppé és nem adhat felmentést az igényesség alól. Szembe kell néznünk a magunk tehetetlenségével. Szellemi provinciává lettünk. Fel kell számolni a nemzetiségi mítoszokat. Erdélyi lélekkel, de európai szemmel kell kilábalni a jelenlegi helyzetből.*”³⁶

³¹ (Darvay Nagy, old.: 11)

³² (Lábiscsák)

³³ (Darvay Nagy)

³⁴ (Darvay Nagy)

³⁵ (Darvay Nagy)

³⁶ (Darvay Nagy, old.: 35)

Az 1991-es fesztiválokat a résztvevő színházak és színészek megbélyegezve és reményt veszítve fejezték be egy erős megbélyegzett kisebbségi érzéssel. Ezen érzésekkel és a magyarországi szakmai vitákból kifolyólag 1992-ben egy teljes arculat váltáson esett át a kisvárdai színházi

5. ábra

Oláh Albert diplomát ad át Hajdu Gézának, mellette Tőkés László, a kép jobb szélén Pribula László (1991)

fesztivál és ennek köszönhetően egy új létjogosultságot kapott. Ugyanis 1992-ben már a fesztivál neve Határon Túli Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválja lett, amiben a színház kapott kiemelt szerepet és a határon túli magyar már nem politikai szakszó megbélyegző címke volt, hanem földrajzi és történelmi hovatartozást jelölt. Az identitás megőrzés helyett a szakmai igényesség került fókuszba. Az ebben az időben a fesztivál mellett megbújó hivatásos vagy önjelölt politikai vezérszónokok helyét átvették a szakma által elismert színészek, rendezők, dramaturgok. Ezek után a fesztiválon kiosztott díjak sorsáról szakmai zsűri döntött. Ebben az évben lett volna először olyan lehetőség, hogy a fesztivál programját két színikritikus állítsa össze. Azonban ez nem volt olyan egyszerűen kivitelezhető, mint ahogy ezt hitték, ugyanis a fesztiválon résztvevő színházak gyakran megváltoztatták az előadni kívánt darabokat. A műsorváltozás okát különböző okokra hivatkozva jelentették be. A probléma megoldásaként úgy alakultak az események, hogy a kolozsvári színház nem kívánt részt venni a fesztiválon, amíg sajnos a Vajdaságban lévő két társulat a délszláv háború miatt nem vehetett részt. Mert a magyar-jugoszláv határon állomásozó szerb erők a jelmezeket, díszleteket és kellékeket szállító autókat semmilyen eshetőséggel nem engedték át a határon. Ennek az esetnek ellenére a jugoszláviai társulatok mégis képviseltették magukat, Korica Miklósnak és Jónás Gabriellának köszönhetően elő tudtak adni egy produkciót melynek címe, *Jövőre Veled Ugyanitt* volt.³⁷

³⁷ (Darvay Nagy)

Az V. határon túli magyar színházak fesztiválja már Pribula László nélkül zajlott le. A sok híres szakmájában elismert vendég mellett létrejöhetett egy olyan találkozás is, amiről az akkori közgondolkodás nem is álmodhatott. Ilyen volt Sütő András és Konrád Györgynek a találkozása. Azonban ennél fontosabb mozzanata volt a fesztiválnak, hogy ez az előző évi

7. ábra
*Ritka politikai gesztus megvalósulása: a
színpadon Sütő András és Konrád György írók
(1993)*

részrtvevők kérésére létrejött egy olyan zsűri, ahol már nemzetközi szereplők is helyet kaptak. Ennek a zsűrinek a tagja volt Verebes István színész, rendező a nyíregyházi Móricz Zsigmond színház akkori igazgatója, Ferenczy István marosvásárhelyi színész, Gál Sándor író Kassáról, Kemény Árpás díszlettervező Budapestről, és Vitályos Ildikó kolozsvári színésznő. Ezen az évi fesztiválon az volt még érdekes, hogy a Szabadkai Népszínház de még az akkor kétszáz éves

6. ábra
Verebes István a fesztivál színpadán (1993)

Kolozsvári Állami Magyar Színház sem vett részt. 1993-ban az újszülött Beregszászi Illyés Gyula színház anyagi gondokkal küzdött. Ezen problémának az év elején kinevezett újdonsült igazgató Vidnyánszky Attila keserű hangon adott egy interjút a Kelet-Magyarországnak. Veszélybe került 1993/94-es évad ezért a Határon Túli Magyar Színházak V. Fesztiválján

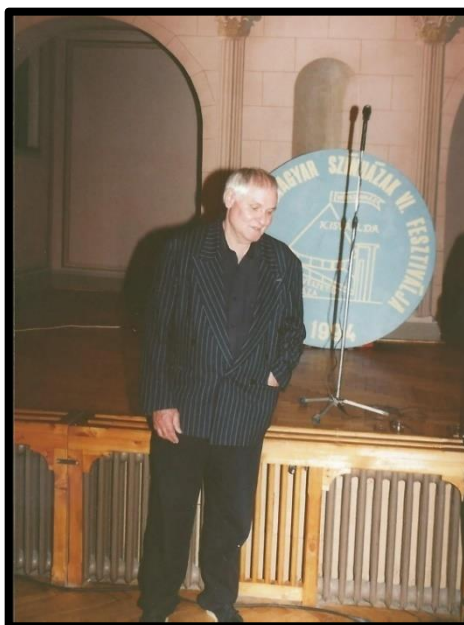
8. ábra
Vidnyánszky Attila (1993)

résztevő társulatok igazgatói közösen tizenhárman összefogva az illetékes magyar és ukrán kormányhivatalokhoz fordultak, hogy nyújtsanak támogatást Kárpátalja első magyar színházának, hogy folytatni tudja, ami működését. Szerencsére a beregszászi részt tudtak venni 1993-ban a fesztiválon méghozzá, Shakespeare: Szentivánéji Álom című darabját előadva Vidnyánszky Attila rendezésében.³⁸

1994-ben már 2 éve egy fiatal igazgató Nyakó Béla irányította művelődési házat és a vár színházat, de rajta kívül egy művészeti vezetővel is gyarapodott a színházi fesztivál, aki nem volt más, mint Horváth Z. Gergely televíziós rendező. Horváth munkájának köszönhetően a nyáron előadott produkciók megmaradtak az utókor számára, hiszen tévéfelvétel készült

9. ábra
Jancsó Miklós a Zsűri elnöke (1994)

³⁸ (Darvay Nagy)

belőlük. nagy rendezése volt Shakespeare a windsori víg nők című vígjáték, amit ő rendezett a várszínházban. Sikeres volt az előadás csakúgy, mint az előző évben, mint amikor Móricz Zsigmond *Kismadár* című művét rendezte, és készített belőle tévé játékot. Augusztusban Parászka Miklós rendezésével eljutott a határokon túlra Beregszászra, valamint Szatmárra is, Kós Károly *Budai Nagy Antal* című drámája, de nem csak TV adaptáció formájában. Ebben az évben a fesztivál szakmai zsűrijének elnöke volt a világhírű magyar filmrendező Jancsó Miklós.³⁹

³⁹ (Darvay Nagy)

INTERJÚ ELEMZÉS

Kutatásom során fontosnak gondoltam, hogy a szükséges szakirodalom nézőpontjai mellett, egy olyan emberrel készítsek interjút, aki az 1985-1994-ig tartó időszakban szemtanúja, vagy esetleg résztvevője volt ezeknek az eseményeknek, részt vett a közművelődésben, vagy még ennél is tovább menve ő is alakította a kisvárdai kulturális életet.

Végül a választásom, egy olyan emberre esett, aki tökéletesen megfelel ezeknek a kritériumoknak. Ez a személy pedig nem más, mint Néző István a Várdai István Városi Könyvtár könyvtáros helytörténésze, aki 1984-től áll az önkormányzat alkalmazásában és a könyvtárban végzi feladatait, ami nem csak a könyvtárosi feladatok elvégzésében végződik, hanem kezeli a könyvtár levéltárát, és folyamatosan kutatja a város történelmét, és publikálja kutatásainak eredményeit, amiket én is felhasználtam ezen kutatásom során. Ebből kifolyólag nagy örömmre szolgált, hogy személyes tapasztalatai és emlékei segítségével, ha fogalmazhatok így az „ő szemüvegén keresztül” mutathatta be számomra a vizsgálni kívánt időszakot.

Az interjút a kisvárdai Várady István Városi Könyvtárban készítettem néző István irodájában és összesen 2 órányi hangfelvételt sikerült készítenem. A beszélgetésünk eleje egy kicsit összeszedetlen tapogatózó volt mind a kettőnknek bele kellett élni magát ebbe a szituációba, ami az idő előrehaladtával meg is történt. az interjúhoz kérdésekkel is készültem összesen 12 darab kérdést sikerült összeállítanom, azonban beszélgetésünk kötetlen re sikeredett viszont minden kérdésemre választ kaptam. Olyannyira választ kaptam kérdéseimre, hogy már a rendszerváltás utáni eseményekről is megtudtam egy-két dolgot és a beszélgetést legesleg végére már a városban lévő kultúrpolitikában és betekintést nyerhettem.

Beszélgetésünk elején a kádár korszak végét elevenítettük fel, amit követett 1989 rendszerváltozás éve, majd következett már a rendszerváltás utáni évek egészen az 1994-es első szabad választásokig.

A nyolcvanas évek vége kulturális szempontból egy gazdag időszak volt a kisvárdai lakosoknak, ugyanis ekkor a városnak meg voltak a kellő intézményei és ezekhez az intézményekhez tartozó csoportosulások. A városban működött filmklub fotós szakkör mazsorett tánccsoport néptánccsoport különböző énekkarok, amik a városi művelődési házban koncentráltak. Ez annak is volt köszönhető, hogy a kultúra segítségével formálják a helyi lakosokat a tökéletes szocialista ember képmására. Ezért a városi tanács kiemelten foglalkozott a kultúrával a népműveléssel. Azonban ez a rendszerváltáskor megváltozott.

„Működtettek olyan szervezeteket intézményeket, csoportokat, amelyeket a rendszerváltás után vagy legalábbis egy részüket átvették a civil szféra. Tehát most van a Művelődési Ház az állami volt, tanácsi tulajdonban volt, de hát volt fotó szakköre, néptánc szakkörre, filmklub mindenféle, és akkor ezek úgy leomlottak a rendszerváltás után. Egyrészt azért, mert az állam úgy gondolta, hogy kivonultak kultúrából, meg hát nem tudom fontosnak tartottam, nem tartotta fontosnak, de mindenképpen rendben spórolt. Hát az azóta is van azért ebben népi hagyomány, hogy így mondjam. És voltak civil szervezetek, amik még ezeket vitték egy darabig vagy újra szervezték. Tehát mondjuk konkrét példát, mondjuk kirúgták a Művészetek házából Szilágyiné Magdit a tánccsoport vezetője, a mazsorettek vezetőjét és akkor létszámleépítés miatt meg másokat is. De ő vitte tovább más néven alapított egy egyesületet, is vitte tovább a tánccsoportot.”

Azonban a rendszerváltáskor eltűnő csoportokat az egyházak felkarolták, például a népzene és a néptánc oktatást, valamint létrejöttek új csoportok teljesen a semmiből, amire legjobb példa a Doktorrock színi társulat.

„Dr. Péter Csaba és ő volt az aki, ezt a társulatot összehozta Doktorrock néven ezért kaptak a doktorok mert első körben orvosok meg ügyvédek szerepeltek leginkább benne. Főleg zenei darabokat adtak István királytól, a Jézus krisztus szupersztárt, József és a színes álmokabát sok mindent. Most is működnek de hát ugye ezek nem olyan állandók, hogy összeülünk minden hétfőn próbálni és akkor onnan valami kötöttség létrejönne, mert így nem elég aktívak. Meg ebből a közösségből azért többen már hogy ismertek lettek országszerte is és keveset vagy egyáltalán, nincsenek itthon.”

De a rendszerváltás után az volt a jellemző, hogy az újonnan megalakuló csoportok 1-2 évig tudtak működni azután teljesen eltűntek de voltak olyan civil szervezetek is amik csupán papíron működtek és érdemi munkát úgy mond nem végeztek

„Kisvárdán azért végül is mégiscsak a rendszerváltás után lett jellemző ez sok egyébként papíron alakult meg működött. Papíron most is van vagy 50 vagy nem tudom hány civil szervezet, de valójában szerintem 10 vagy 12 ami tényleg él és működik.”

Ehhez a korszakhoz tartoztak olyan emberek, akik meghatározták ezeket a történeteket ilyen volt például a színház és a színtársulathoz kapcsolódó Mikó István, aki nem volt kisvárdai lakos csupán felmenői származtak a városból, valamint a színházhoz és a művelődési házhoz kapcsolódik Pribula László, aki nélkül a Határon Túli Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválja nem jöhetett volna létre. A könyvtárban Újlaki Józsefné, aki több éven keresztül gondozta a könyvtár állományát is bővítette azt.

„Megemlíteném Újlaki Józsefnét a könyvtárnak volt vezetője ugyan ő nem rendelkezett diplomával. A férje volt közigazgatási vezető de Klárka néni viszont szerette, amit csinált még

értett is hozzá tehát, hogy művelt olvasott nő volt ő alakította ki a könyvtár gyűjteményét szervezte az állományt tehát neki sokat köszönhet a város”

Makai László pedagógus, teológiát végzett, értelmiségi, akit ekkor egész nyugodtan nevezhetünk polihisztornak ugyanis a kisvárdai múzeum alapításában nagyon fontos szerepet játszott, valamint később a rétközi múzeumban kutatómunkát is végzett.

„Művészet is érdekelte a történelem, és művészettörténet, is néprajz is minden és ő volt az, aki kezdeményezte, hogy egy múzeumot lehet létrehozni ezt korábban is kezdeményezték már 1930-as évek előtt, de abból sose lesz semmi. De Laci bácsi észrevette, hogy milyen értékek vannak itt elkezd az iskolába ugye a tanítványok közt tanítóképzőben és hirdetni hozták az anyagot meg hát Kisvárdá is voltak különböző műemlékek tehát készült különböző alkotások ezeket megmentette, gyűjtötte a tanítóképző aulájába ott tárolták addig míg megnyílt az említett vártoronyban a Vármúzeum és ott létrehozták a kiállítást ő aztán megkapta a igazgatói státuszát. (...) később tudományos munkatársként publikált is, innen is jó kapcsolatban voltam vele hát ilyen univerzális ember volt, tehát sok mindenhez értett és szó szerint polihisztor volt.”

Kisvárdá életében már említettem, hogy fontos volt a mazsorett, ami egy asszonynak a nevéhez köthető Szilágyiné Várad Magdolna, akihez kapcsolódik a híres létszám leépítési botrány.

„Ő máig vezeti a csoportot a Misztrál mazsorett csoportot, de koncerteket szerveztek, meg mit tudom én egy hónappal ezelőtt voltam szintén Nyíregyházán szervezett koncertet, pedig hát már ő is inkább a 80-hoz van közelebb mint 70-hez”

Nyilatkozat a Mesterséges intelligencia használatáról

Én, Horváth Zoltán nyilatkozom, hogy dolgozatom elkészítéséhez használtam mesterséges intelligenciát a szakirodalmak feldolgozásához.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválja Történelem.* (2021). Letöltés dátuma: 2024. Október 26, forrás: Magyar színházak Kisvárdai Fesztiváljának weboldala: <https://kisvardaifesztival.hu/tortenelem>
- Bábás, L. (Szerk.). (1996). *KISvárdai KISokos*. Kisvárdai: Zoltai Dénes.
- Darvay Nagy, A. (1998). Színek és Évek - Határon Túli Magyar Hivatásos (prózai) Színházak 1989-től Máig. In A. Darvay Nagy, *Színek Kisvárdán* (old.: 11-126). Kisvárdai: Várszínház és Művészetek Háza.
- Fehérvári, B. (2011). A kisvárdai múzeum története. In M. Vofkori (Szerk.), *A Kisvárdai Múzeum 50 éve* (old.: 9-27). Kisvárdai: Rétközi Múzeum Baráti Köre Egyesület.
- Kisvárdai Várszínház.* (dátum nélk.). Letöltés dátuma: 2024. december 30., forrás: Történetünk: https://kisvarda.theater.hu/?szinhaz_id=158&sub=S&p=tortenet&menu=6
- Kisvárdai Város Honlapja.* (2015. november 26.). Letöltés dátuma: 2024. november 18, forrás: <https://kisvarda.hu/index.php/varosunk/kozmuvelodesi-intezmenyek/varszinhaz-es-muveszetek-haza/informaciok-a-varszinhaz-es-muveszetek-hazarol>
- Lábiscsák, J. (2015). *Határon Túli színházak Kisvárdai fesztiválja rendezvény kommunikációja a kulturális térben.*
- Németh, P. (2011). 50 éves a Kisvárdai Múzeum. In M. Vofkori (Szerk.), *A Kisvárdai Múzeum 50 éve* (old.: 28-31). Kisvárdai: Rétközi Múzeum Baráti Köre Egyesület.
- Néző, I. (1998). Színházak és színészek Kisvárdán a kezdetektől 1989-ig. In D. N. Adrienne, *Színek Kisvárdán* (old.: 195-206). Kisvárdai: Kisvárdai Várszínház és Művészetek háza.
- Néző, I. (2004). A Kisvárdai Városi Könyvtár története. In L. Futaky (Szerk.), *Fejezetek Szabolcs-Szatmár-Bereg megye könyvtártörténetéből 1959-2002* (old.: 485-516). Nyíregyháza: Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár.
- Néző, I. (2013). *Várdai István Könyvtár.* Letöltés dátuma: 2024. október 27, forrás: Kisvárdai város honlapja: <https://kisvarda.hu/index.php/varosunk/kozmuvelodesi-intezmenyek/varosi-konyvtar>
- Várszínház és Művészetek Háza.* (2015. november 26). Letöltés dátuma: 2024. október 28, forrás: Kisvárdai város honlapja: <https://kisvarda.hu/index.php/varosunk/kozmuvelodesi-intezmenyek/varszinhaz-es-muveszetek-haza/informaciok-a-varszinhaz-es-muveszetek-hazarol>
- Vincze, P. (2016. augusztus 08.). *SZON - Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyék Hírportálja.* Letöltés dátuma: 2025. január 02, forrás: 25 éves a DoktoRock Szintársulat Kisvárdán: <https://www.szon.hu/helyi-kozelet/2016/08/25-eves-a-doktorock-szintarsulat-kisvardan>

Ábrajegyzék

1. ábra Az új épület.....	5
Forrás: A. Darvay Nagy, <i>Színek Kisvárdán (1998)</i>	
2. ábra A kovácsműhely átadása (1988. október 26.), beszédet mond Fehérvári Béla múzeumigazgató.....	8
Forrás: M. Vofkori (Szerk.), <i>A Kisvárdai Múzeum 50 éve (2011)</i>	
3. ábra A művelődési ház eredeti színpada és nézőtere.....	10
Forrás: Kisvárdai város honlapja Letöltés ideje: 2024. november 21.	
4. ábra Az első színházi fesztivál műsorfűzet.....	13
Forrás: Saját kép	
5. ábra Oláh Albert diplomát ad át Hajdu Gézának, mellette Tőkés László, a kép jobb szélén Pribula László (1991)	15
Forrás: A. Darvay Nagy, <i>Színek Kisvárdán (1998)</i>	
6. ábra Verebes István a fesztivál színpadán (1993)	16
Forrás: Kisvárdai Várszínház és Művészetek Háza archívum Letöltés ideje: 2024. november 21.	
7. ábra Ritka politikai gesztus megvalósulása: a színpadon Sütő András és Konrád György írók (1993)	16
Forrás: Kisvárdai Várszínház és Művészetek Háza archívum Letöltés ideje: 2024. november 21.	
8. ábra Vidnyánszky Attila (1993)	17
Forrás: Kisvárdai Várszínház és Művészetek Háza archívum Letöltés ideje: 2024. november 22.	
9. ábra Jancsó Miklós a Zsűri elnöke(1994).....	17
Forrás: Kisvárdai Várszínház és Művészetek Háza archívum Letöltés ideje: 2024. november 22.	